

Araştırma Makalesi / Research Article

ATASÖZLERİNDE CİNSİYET İNŞASI: CİNSİYET NORMLARININ ŞEKİLLENMESİNDE SÖZLÜ KÜLTÜRÜN ROLÜ

Hakan YALÇIN*

Özet

Bu çalışma, atasözlerinin toplumsal cinsiyet ilişkilerini nasıl yansıttığını Raewyn Connell ve Serpil Sancar'ın teorileri çerçevesinde incelemektedir. Atasözlerinin tarihsel süreç boyunca toplumsal normları ve değerleri yansıtan anonim birer kültürel ürün olduğu düşüncesinden hareketle, bu ifadelerin erkek egemen söylemleri nasıl yeniden ürettiği analiz edilmiştir. Araştırmada, Türk Dil Kurumu'nun atasözleri veri tabanından toplumsal cinsiyetle ilişkili 154 atasözü seçilmiş ve içerik analizi yöntemiyle sınıflandırılmıştır. Bulgular, kadınların genellikle ev içi rollerle sınırlandırıldığını, ikincil bir konuma itildiğini ve erkeklere tabi kılındığını göstermektedir. Kadınlar daha çok "anne", "eş" ve "ev kadını" kimlikleriyle tanımlanırken, erkekler "aile reisi" ve "yiğit" gibi güçlü figürlerle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, kadınların pasif, duygusal; erkeklerin ise aktif, güçlü ve karar alıcı olduğu bir toplumsal yapı öne çıkmaktadır. Atasözleri, patriyarkal yapının sürdürülmesine katkı sağlarken toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini de bir miras olarak aktarmaktadır. Bu çalışma, söylemlerin toplumsal cinsiyet algılarının tarihsel kökenlerini anlamak açısından kritik olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Sonuç olarak, atasözleri erkek egemen bir dil aracılığıyla toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretmekte ve ataerkil normların sürekliliğini desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet ilişkileri, Patriyarka, Dil ve cinsiyetçi söylem, Cinsiyet rolleri

GENDER CONSTRUCTION IN PROVERBS: THE ROLE OF ORAL CULTURE IN SHAPING GENDER NORMS

Abstract

This study examines how proverbs reflect gender relations through the theoretical frameworks of Raewyn Connell and Serpil Sancar. Proverbs, considered cultural artifacts that transmit societal norms and values across generations, are analyzed to uncover how they reproduce patriarchal discourse. Using qualitative content analysis, 154 gender-related proverbs were selected from the Turkish Language Association's database. The findings reveal that women are predominantly confined to domestic roles, subordinated to men, and depicted as passive and emotional. Women are primarily identified through roles such as "mother", "wife" and "housewife" while men are characterized as "family heads" and "heroes" representing strength, authority, and decision-making. Proverbs perpetuate patriarchal structures and contribute to the intergenerational transmission of gender inequalities. This study highlights the importance of these expressions in understanding the historical roots of contemporary gender perceptions. In conclusion, proverbs reinforce gender roles through a male-dominated discourse, sustaining patriarchal norms and maintaining societal continuity.

Keywords: Gender relations, Patriarchy, Language and gendered discourse, Gender roles

* Dr. Karaman Sağlıklı Hayat Merkezi, Karaman, Türkiye, hakan2826@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5294-5952

Giriş

Dil, insanlığın kültürünü ve kimliğini yansıtan, toplumsal ilişkileri şekillendiren ve toplumlar arasında köklü bağlar kuran temel bir iletişim aracıdır. Her milletin dili, maddi ve manevi değerlerini, kültürünü taşır ve bu süreçte dil, kültürden büyük ölçüde etkilenir. Bu nedenle, dil çalışmaları ile kültür araştırmaları arasında anlamlı bir paralellik vardır (Akbalık, 2013: 81). Bir toplumun dilinde önemli bir yer tutan atasözleri, kuşaklar arası aktarım ilişkisine dayanan anonim birikimlerdir. Büyük Türkçe Sözlük, atasözlerini “maxim” ve ”proverb” olarak iki kategoriye ayırmaktadır. Maxim (özdeyiş), “eski kuşakların denemelerinden kalma yol gösterici, akıl verici yargı ve öğüt” olarak tanımlanırken, proverb (atasözü) ise “halkın, doğal ve toplumsal olaylarla ilgili kanıtlarını belirleyen özlü, kısa, geleneksel; uyaklı, benzer, karşıt anlamlı, eş sesli sözcüklerle sözcük oyunlarından oluşabilen halk anlatımı” olarak ifade edilmiştir (Özkan ve Gündoğdu, 2011: 1135). Türkçede her iki tanım da atasözü olarak kabul edilmektedir. Dil, insanlığın kültürünü ve kimliğini yansıtan, toplumsal ilişkileri şekillendiren ve toplumlar arasında köklü bağlar kuran temel bir iletişim aracıdır. Aynı kültür içinde yetişen bireylerin yaşamlarının farklı kesimlerine dayanan ve toplum tarafından içselleştirilen atasözleri, kültürel değerleri, toplumsal normları ve ideolojileri yansıtan önemli anonim kültürel metin örnekleri olarak karşımıza çıkar. Atasözleri, asırlık tecrübelerden doğan ve toplumsal yaşantıda bireylerin uyması gereken kurallar veya düsturlar olarak büyük inandırıcılığa sahiptir. Halk arasında bazen kanun veya ayet gibi kabul edilerek yönlendirici bir işlev görürler. Bu sözler, halkbilimi ürünleri olarak, fıkrî, ruhi ve kültürel ihtiyaçlardan doğar ve değerlendirme ihtiyacını yansıtır (Çobanoğlu, 2004: 1). Araştırmacılar için atasözleri, toplumların algılarını ve değerlerini anlamak adına kıymetli birer kaynak oluşturmaktadır. Bilhassa sözlü kültür atmosferinin yoğun olduğu muhafazakâr yerlerde atasözlerinin etkisi ve pratiğe dökümü daha yaygındır. Kadınların baskılanması, toplumsal düzenin devamı için gerekli görülmektedir (Başaran, 2018: 71). Aynı coğrafyada yaşamış veya hâlâ yaşamaya devam eden kişilerin kültürel özellikleri de benzerdir. Peki, bu sözler toplumsal cinsiyet rollerini içeren söylemi nasıl yeniden üretmeye devam ediyor? Uzun süren bir oluşum sürecine sahip atasözlerinde erkek egemenliği nasıl vurgulanıyor? Atasözlerinde kadın-erkek ilişkileri, kadınların ve erkeklerin kendi aralarındaki ilişkiler, aile içindeki ilişkiler nasıl bir görüntü çiziyor? Çalışmamızda bu soruların cevabını bulmak oldukça önemlidir çünkü

toplumun geçmişte nasıl bir cinsiyet algısına sahip olduğunu çözeceğimiz gibi aynı zamanda günümüzdeki algının kökleri hakkında da fikir sahibi olacağız.

Maddi kültür öğelerinin hızla değişmesine karşın, kültürel değişimin eşzamanlı ve homojen olmadığı, özellikle toplumsal cinsiyet normları söz konusu olduğunda daha net görülmektedir. Ataerkil aile yapısı ve değerleri maddi kültür öğelerinin hızlı değişiminden etkilenmesine rağmen aynı hızda dönüşmemektedir. Bu, sosyolojide sıkça tartışılan yapısal değişim ile kültürel süreklilik arasındaki gerilime işaret eder (Bozkurt, 2011: 108). Günümüzde karşılaştığımız cinsiyetçi söylem atasözlerindeki söylemle gerçekten örtüşüyor mu, yoksa bir farklılıktan bahsedip günümüzdeki söylemin atasözlerinin karşısında mı durduğu açıklanmaya çalışılacaktır? Atasözleri üzerine yapılan çalışmalarda, kadınlara atfedilen olumlu ve arzu edilen özelliklerin yanı sıra, kadın ve kadın imgesi olumsuz niteliklerinin de olduğu görünmüştür. Örneğin, kadınların karar alma ve değerlendirme süreçlerinde yetersiz olduğu yönündeki algılar öne çıkarken, kadına yönelik şiddeti ve hatta tecavüzü meşrulaştıran atasözleri de bulunmaktadır (Günindi Ersöz, 2010: 167). Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştiren kültürel söylemlerin varlığını gözler önüne sermektedir. Kültür, toplumsal kategorileri olağanlaştırarak, onların sorgulanmadan kabul edilmesini sağlayan bir araç işlevi görür. Bu olağanlık algısı, bireylerin kendi kararlarını bağımsız bir şekilde verdikleri yanılgısına kapılmalarına neden olurken, aslında kendilerine dayatılan tahakküm ilişkilerini sürdürmelerine yol açar. Toplumsal cinsiyet ayrımını pekiştiren ve sembolik şiddet içeren ifadeler, farkında olmadan bizler tarafından da kullanılabilir. Bunun en temel sebeplerinden biri, bu söylemleri normal olarak görme eğilimimizdir (Bayrakdar, 2018: 184). Bourdieu’ye göre hükmedilen bireyler, kendilerine uygulanan tahakküm ilişkilerini içselleştirerek, bu ilişkileri başkalarına da uygulamaya başlarlar. Bu durum, onların kendilerini aşağılamalarına ve değersizleştirmelerine yol açar. Sembolik şiddetin bir diğer etkisi ise, rıza ilişkilerinin sevgi ilişkilerine dönüşmesi ve iktidarın karizmaya dönüşerek daha gizli ve etkili bir biçimde işlemesidir (Bourdieu, 2015: 50). Bu nedenle, bu tür ifadeler üzerine yapılacak eleştirel analizler, toplumsal farkındalık kazanmamızı sağlayarak, cinsiyet eşitsizliğini sürdüren mekanizmaları sorgulamamıza yardımcı olabilir. Eğer eleştirel bir bakış açısı geliştirebilirsek, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadele etme şansımız artacaktır.

1. Yöntem

Nitel araştırma, daha çok olaylarla ilgilenir. Sosyal yaşamın karmaşıklığını tam anlamıyla kavramayı, derinlemesine ve bütünlüklü bir şekilde amaçlar: Bağlama, sürece, yaşanan deneyimlere ve yerel olgulara daha duyarlıdır (Punch, 2014: 229). Araştırılan olguların, kendi bağlamlarına gömülü özgül olaylar içinde temellendirilmesini sağlar. Araştırmanın yöntemi, nitel bir araştırma tekniği olan hazır veri üzerinden yapılan doküman incelemesidir. Atasözlerinde geçen kadın kavramının işlevsel yönden hangi cinsiyetçi imgelerle karşılandığını ortaya koyan kavramsal temelli bir çalışmadır. Atasözlerinde kadına yüklenen bir toplumsal cinsiyet rolü olarak ele alan çalışmada “içerik çözümlemesi” tekniği kullanılmıştır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 227). Bu çözümleme süreci; verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması şeklinde niceliksel söylem analizi gerçekleştirilmiştir. Bu konuda yapılan araştırmalardan farklı olarak teorik olarak Raewyn Connell ve Serpil Sancar’ı teorik yaklaşımını merkeze alarak bu yazarların perspektifinden atasözlerini yorumlamayı amaç edinmektedir.

Atasözleri ve özdeyişleri yorumlamak için öncelikle konumuzla ilgili olanları tespit etmek gerekliydi. Atasözleri hakkında kesin bir sayıya ulaşamadığımızdan bir evren tarifi yapamadık. Verileri toplamak için hazır veri tabanı tekniği kullanılmıştır. Bu konudaki diğer çalışmalar incelenerek bazı anahtar kelimeler belirlendi ve Türk Dil Kurumu (TDK)’nin internet sayfasından tarama yapıldı. Bu kelimeler bazı makalelerden yararlanılarak başlıklar hâline getirildi (Okroy, 2015). Konuyla ilgili olan 50 atasözü başlıkların içeriğine göre dağıtıldı. Bu 50 atasözü, kız, erkek, çocuk, kadın, adam, avrat, ana, baba, evlat, evlen kelimeleri taranarak toplam 154 sonuçtan elde edildi.

2. Bulgular

Kadının farklı rollerine gönderme yapan atasözleri sınıflandırıldığında toplumsal cinsiyet olgusu Kadın/Erkek rolleri açısından altı temel başlık altında ele alınmıştır. Raewyn Connell’a göre toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak, erillik ve dişlilik pratiklerinin toplumsal kurumlar aracılığıyla inşa edildiği,

hiyerarşik iktidar ilişkileri barındıran dinamik bir süreçtir. Connell, toplumsal cinsiyeti sadece rollerden ibaret görmez; bedensel deneyim, kişilik, kültür ve özellikle iktidar mücadeleleri (hegemonik erkeklik) üzerinden işleyen bir yapıdır (Connell, 1988: 317). Dilsel cinsiyetçilik bazı zamirlerin, sıfatların veya genel olarak söylemin erillğine dikkat çeken bir kavramdır. Bu bizlere söylem olarak “ata”sözüne neden böyle denildiğini kısmen açıklarken bir başka şey hakkında da ipucu vermektedir. Bazı pratiklere ve uzun bir tarihsel sürece dayanan bu sözler geçmişten beslenip geleceği etkilemek isterken bunu eril bir söylemle yapar. Buna aile içindeki ilişkiler hatta anne-kız ilişkileri de dâhildir. Sözcüklerin kısmen öğrenim ikamesi olarak kadınların eğitimini amaçlamış olması, üzerinde durulması gereken bir konudur. Üzerinde durulması gereken bir başka nokta ise söylemin erillğinin yeniden üretiminin ve yeniden inşasının sadece erkeklerde değil kadınlarda da zuhur etmesidir.

2.1. Kız Çocuk Bağlamında Atasözleri

Geleneksel Türk toplumunda kız çocuk sahibi olmanın birçok sorumluluğu beraberinde getirdiği düşüncesi, aileyi erkek çocuk isteme eğilimine itmiştir. Erkek çocuğun devamlı aile içerisinde kalarak sosyal hayata katkıda bulunmasına rağmen kız çocuğunun belirli bir zaman aralığı dâhilinde ev ortamında kalacak olması da kız çocuk erkek çocuk ayrımını etkileyen olgulardandır (Özkan ve Gündoğdu, 2011: 1138). Erkek egemen toplumlarda kız çocuk sürekli gözetim altında tutulmalı düşüncesi oldukça yaygındır. Çünkü kız çocuk tehlikeli olan sınırları ihlal etme potansiyeli bulunmaktadır. Sınırlarla kast ettiğimiz namus olgusunun normlarıdır. Kız çocuğun üzerinde denetim sağlanmaması namusun sınırlarına hatta ailenin reisi olan erkeğin sınırlarına saldırıda bulunmak olarak algılanmaktadır ve bunun sonucunda bazı ceza sistemleri bile mevcuttur. “Kızını dövmeyen dizini döver” atasözünü de kız çocuğun eğitiminde ve terbiyesinde izlenecek yol onu dövmekten geçtiği vurgulanmaktadır (Genç, 2018: 23). İnsan iradesini kullanarak yaptığı eylemlerle insandır. Kız çocuklarının iradesini kullanarak yaptığı eylemleri sevmeyen eril zihniyet onun üzerinde tahakküm kurarak istediğini yaptırmayı amaçlar hatta gerekirse döver. Bunu yapmazsa pişman olacak yine kendisidir. Connell’in (1988) ifade ettiği gibi, çocukların böyle yönlendirilmesinin arkasında, erkeği evin reisi kadını ise reis yardımcısı yapan bir otorite yapısı yer almasıdır. Sancar (2009) ise bu bağlamda doğallaşmış iktidar ilişkilerinden bahseder. Bahsettiğimiz doğallaştırmalar ise bir başka

doğallaştırmaları doğurur yahut üretir. Bu da kendini aile içinde kız çocuğun, erkek çocuğun, diğer bireylerin veya davranış kalıplarının durumu olarak kendini gösterir.

*“Bir evde iki kız olacağına dağda domuz olsun.”,
“Kızı olan tez kocar.”
“Kız bir sevgi ile doğar, bin sevgiye çıkar; oğlan
bin sevgi ile doğar, bir sevgiye iner.”*

Geleneksel geniş ailelerde kız çocuklarının denetimi-gözetimi ailedeki (baba, kardeş, dede gibi) erkekler tarafından yapılmaktadır ve bu mekanizma da normalleştirilmekte-doğallaştırılmaktadır. Sindrella Kompleksi, kadınların toplumsal cinsiyet rollerine dayalı olarak yetiştirilmeleri sonucu geliştirdikleri bağımlılık ve kurtarılmaz arzusu ile ilişkili bir kavramdır. Dowling (1994) tarafından ortaya atılan bu kavram, kadınların hayatlarında bağımsız ve güçlü bir birey olmaktan çok, bir erkek tarafından kurtarılmayı bekleyen pasif figürler hâline gelmelerini ifade eder (Başaran, 2018: 71). Öyle ki kız çocuk erkek egemen bir yapının kurallarını, bu kuralları benimsemiş ve uygulamış annelerinden öğrenirler. Bu noktada anne-kız ilişkilerinin kız çocuğu ehlileştirme yönünün de olduğunu iddia edilebilir (Sancar, 2009: 53). Sosyal Öğrenme Kuramı, özellikle toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl öğrenildiğini anlamak için önemli bir çerçeve sunar. Bandura’ya göre bireyler, toplumsal çevrelerinde gözlemledikleri davranışları model alarak öğrenirler. Bu süreçte aile, medya, akran grupları ve eğitim sistemleri gibi çeşitli sosyal aktörler, bireylerin cinsiyet rollerini nasıl içselleştirdiğini belirler (Tatlıoğlu, 2021: 15). Çünkü belirttiğimiz gibi eril tahakküme maruz kalan hatta kabul eden kadın (anne), bu tahakkümü kabul etmesi istenen kıza rol model olur daha doğrusunu söylemek gerekirse ona bu yapıyı ve pratiği sergiler, tanıtır ve öğretir. Öğretme ise her zaman iyi bir şekilde yürütülmez. Bu aşamada çocuğa karşı eril ve dişil şiddeti de görmek mümkündür. “Ananın bastığı yavru (civciv) incinmez” atasözü buna örnek verilebilir. Kız çocukların geleceği, kapalı sistemde kurulmaktadır. Bu sistemdeki cinsiyet rejimi, cinsiyet rolleri bakımından onu erkeklerden keskin çizgilerle ayırmakta ve anneye-annenin rollerine yaklaştırmaktadır. Yaklaşmanın sonucunda ise kız çocuğu, rejimin kadına (anneye) uygun gördüğü düşünceyi, söylemi ve pratiği model alma veya öğretme yoluyla aynı şekilde yapmaya çalışır. Örneğin, TDK’dan alınan “Oğlan atadan -babadan- öğrenir sofrayı açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi.” atasözünde gördüğümüz gibi kız çocuğun yapması gereken işleri annesinden öğrendiği yahut öğrenmesi

gerektiği kabul edilir (Ünver, 2005: 1). Aynı zamanda bu atasözleri bizlere kız çocuğun rollerini kimden öğreneceğini ve neler olduğunu anlatmamakta; kadınların (anne) ve kız çocukların mekânlarının nerelerden oluştuğu hakkında da bilgi vermektedir. Kız çocuğun yapması gerekenleri annesinden öğrenmesinin toplumsal zorunluluk olarak kabul edilmesi bunun dışındaki bir durumu normal dışı olarak niteler. Çünkü normal kabul edilen pratikler kız çocuğun yapması gerekenleri annesinden öğrenmesi ve annesi gibi davranması gerektiği şeklindedir. Bu sebepten dolayı anne-kız çocuk bütünleşmesini görebiliriz.

Toplumsal cinsiyetin bir özelliği olarak anne kız çocukla, erkek çocukla özdeşleştiğinden daha fazla özdeşleşir. “Ana ile kız, helva ile koz” örneğinde bunu görmemiz mümkündür. Anne ile kız çocuğun bir yiyecek olarak bütünleşmesi de bizlere önemli bir şeyi anlatıyor çünkü incelenen atasözlerinde erkek herhangi bir yiyeceğe özdeşleşmediği gibi, yiyecek adlarının geçtiği atasözlerinde yiyen konumundadır. Anne-kız bütünleşmesi konusuna tekrar dönmek gerekirse geleneksel toplumlarda kız çocuklarının aslında dışarıda görülmek istenmediğini öne sürebiliriz. Çünkü yukarıda verilen atasözünde helva içindeki malzeme çevrelenip kendisini gösterebilmesi engellenmektedir. Bu noktada durum öyle bir hâl alır ki kız çocuğunun davranış biçimi, özelliği, seciyesi hakkında bilgi almak isteyenlerin onun annesine bakması kâfidir; Burada konu edilen bu ikisinin bütünleşmiş olma düşüncesidir. Buna başka bir örnek olarak “Alma soysuzun kızını, sürer anasının izini.” ve “Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al.” atasözünü verebiliriz. Çünkü bir kız ile evlenmek onu tanımaktan ziyade annesine bakmak ve annesini tanımak kâfidir. “Anasına bak kızını al.” ifadesi, bir kadının annesi ile olan benzerliklerine dikkat çekilmesi gerektiğine işaret eder. Burada hem fiziksel benzerlik hem de karakter özellikleri ve aile içindeki davranış biçimleri kastedilir. Anne ve kızların şüphesiz birbirlerine benzeyeceği bilgisi erkeklere eş seçiminde önemli kolaylık sağlar (Tekin, 2023: 559). Geleneksel toplumlarda, aile yapısı ve ebeveynlerin tutumlarının bireyin yetiştirilme tarzını ve davranışlarını şekillendirdiğine inanılır. Dolayısıyla, bir kadının annesine bakılarak ilerideki davranış kalıpları ve değerleri hakkında bir öngöründe bulunabileceği ima edilir. “Kenarına bak bezini al.” kısmı ise, kadın eş seçiminde yüzeysel değil, detaylı incelemenin önemini anlatır. Bir kadının kalitesini anlamak için yalnızca dış görünüşüne değil, ilk olarak akla gelmeyen aile yaşamı için gereken özellikleri barındırmasına bakılması gerektiği ifade edilmektedir. Bu, genel anlamda

her tür seçimde dikkatli bir gözlem ve analiz yapılması gerektiği mesajını taşır. Bu bağlamda, kız çocuğu, alınan veya verilen bir meta gibi görülerek ikincilleştirilmektedir (Yılmaz, 2019: 72). Bir kız çocuğunun geleceğini belirleyen ve taliplerinin nasıl olacağını aslında aile düzeni belirlemektedir.

İncelenen atasözlerinde kız çocuğuna bakmanın zor olduğu vurgusu yapılmaktadır. Beauvoir'ın (2019) "İkinci Cinsiyet" eserinde belirttiği gibi, kadınlar tarih boyunca eksik, tamamlanmamış veya bağımlı bireyler olarak tanımlanmış ve bu algı toplumsal yapılar tarafından sürekli olarak yeniden üretilmiştir (Beauvoir, 2019). Ailedeki kız çocuğu sayısı birden fazla olduğu zamanlarda ise bu zorluğun daha da fazla olacağı düşüncesi ve büyük bir talihsizlik yaşandığı inancı mevcuttur (Tekin, 2023: 552). Bahsedilen zorluk kız çocuklarının isteklerinin karşılanmasının güçlüğüne ve gerekliliğine dayanmaktadır. Bunun yanında kız çocuklarının yukarıda kısaca değinildiği şekliyle baskı altında ve genellikle ev içinde tutulmaları istenmektedir.

"Bir evde iki kız, biri çuvaldız biri biz."

"Bir anaya bir kız, bir kafaya bir göz."

"Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya kaçar ya zurnacıya."

"Kadın erkeğin şeytanıdır."

Erkek çocuk sahip olma arzusunun bir üstünlük olarak görülmesi yanında, kız çocuk sahibi olmanın beraberinde getirdiği sorumluluklar ve zorluklar da vurgulanmıştır. Kız çocukları, ahlaki değerler, namus, evlilik ve doğru eş seçimi gibi konularda ailelerin denetimi ve gözetimi altında tutulur. Geleneksel atasözleri, kızların korunması ve denetlenmesi gereken bireyler olarak görülmelerini pekiştiren bir yaklaşımı ifade eder. Bu bakış açısı, kız çocuklarının daha zayıf, korunmaya muhtaç olduğu ve karar verme süreçlerinde ailelerinin etkisi altında olmaları gerektiği yönünde bir algı oluşturur (Akbalık, 2013: 86).

2.2. Erkek Çocuk Bağlamında Atasözleri

Geleneksel Türk kültüründe oğlan çocuğunun değeri, kız çocuğuna göre daha fazladır, çünkü oğlan çocuğundan beklentiler çoktur; hem baba adını, soyunu ve ocağını sürdürecektir, hem de anne babaya toplumsal nam kazandıracaktır (Özkan ve Gündoğdu, 2011: 1141). Bunun için erkeklik kültürü içerisinde babanın rolü erkek

çocuğa aktarılmaya çalışılır. Bu yüzden biz buna Sancar'ın (2009) deyiimiyle birbirinden erkeklik öğrenme diyebiliriz. Erkeklik sonradan sahip olunan, babadan öğrenilen bir metadır. Yukarıda bahsedildiği gibi anne-kız bütünleşmesinde anne tarafından nasıl "normal" kadın olma öğretiliyorsa; baba-oğul bütünleşmesinde de erkek çocuğa normal erkek olma öğretilir (Sancar, 2009: 16). Bu normallik çerçevesi erkek çocukları için; kız çocuğundan daha çok ev dışına çıkabilen, gerektiğinde kavga edebilen, babasının erkeklik rollerini benimseyen tarzda bazı özelliklere sahip olması gerektiği düşüncesidir. Annelik, her genç kızın arzulaması ve yerine getirmesi gereken bir toplumsal rol olarak tanımlanırken, babalık için aynı beklenti söz konusu değildir. Annelik, toplumsal olarak kutsal bir görev olarak yüceltilirken, babalık ise bu kadar güçlü bir kutsallık ve toplumsal yükümlülükle ilişkilendirilmez (Bayrakdar, 2018: 188).

"Erkek kısmı eşeğinden, karı kısmı döşeğinden belli olur."

"Göster ananı olayım baban."

"Oğlanı her karı doğuramaz er karı doğurur."

"Oğlan büyür koç olur, kız büyür hiç olur."

"Oğulsuz ocakta tütün tütmez."

"Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün."

Erkek çocuk, toplumda ailenin veya ocağın devamlılığını sağlayan bir figür olarak kabul edilir. Bu nedenle, özellikle erkek çocuğa sahip olan bir kadın, toplumsal statü kazanmış sayılır. Kadın, erkek çocuğun annesi olarak, soyun devamını sağladığı için toplum tarafından daha fazla saygı ve itina görür. Ancak asıl mesele, sadece erkek çocuk sahibi olmakla kalmayıp, bu çocuğun maddi ve manevi koruyuculuğu altında olmaktan yatar (Tekin, 2023: 552). Yani, erkek çocuk sahibi olmak, kadına sadece toplumsal bir saygınlık kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda büyüttüğü çocuğun koruyucu rolü sayesinde kadının toplumsal güvenliğini ve değerini artırır. Bu durum, kadının toplumdaki rolünün ve değerinin erkek üzerinden şekillendirildiğini ve kadının kendi başına bir kimlik ya da statü kazanmak yerine, erkek çocuk üzerinden toplumsal olarak tanınmaya çalışıldığını gösterir. Baba kavramı, yüzyıllar boyu dünyanın hemen hemen her toplumunda yaratıcı, düzenleyici, kurucu, bulucu, yönetici kavramlarıyla eş tutulmuş ya da bunlar yerine kullanılmıştır. Ailede baba herhangi olumsuz bir durumla karşılaştığında, babanın yerine geçecek olan en büyük erkek çocuktur.

Ataerkil toplumlarda genellikle baba soyunun kişilere aidiyet, düşman, komşu, mal ve yaşam sağladığı bilinen bir gerçektir (Köysüren, 2013: 100). Yukarıda kısaca belirtildiği gibi erkek çocuk birtakım sosyo-kültürel öğretileri babasından alır, babası tarafından varis olarak görülür ve babasıyla bütünleştirilir. Bandura'ya göre bireyler, sosyal çevrelerinde gözlemedikleri davranışları taklit ederler. Bu noktada, atasözleri bireylerin bu gözlemlerini destekleyen ve rasyonelleştiren bir işleve sahiptir (Tathoğlu, 2021: 23). "Babasının oğlu." gibi deyimler ve atasözleri, geleneksel toplumlarda erkek çocuk yetiştirmenin önemini, babadan oğula geçen toplumsal ve ekonomik rolleri ve cinsiyetçi iş bölümünü gözler önüne sermektedir (Özkan ve Gündoğdu, 2011: 1141). "Baba koruk (erik) yer, oğlunun dişi kamaşır" buna örnek olabilecek önemli bir atasözüdür. Konuyu özetler nitelikte olan diğer örnekler ise şöyledir:

"Ata dostu oğla mirastır."

"Babasının oğlu"

"Atanın sanatı oğla mirastır."

"Babanın sanatı oğla mirastır."

"Baba oğluna bir bağ bağışlamış; oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş."

Baba-oğul ilişkisinin bahsettiğimiz benzeşen ve bütünleşen yönünün yanında bir de rekabet ve mücadele boyutu vardır. Sancar, "geriatrik patriarki" kavramıyla yaşça büyük olan erkeklerin egemenliğini bahsettikten sonra ev içi iktidar mücadelesinde artık oğulların söz sahibi olduğu noktasına değinmektedir (Sancar, 2009: 301). Bu noktada eril şiddetten de bahsedebiliriz. Eril şiddet gündelik yaşamda farklı biçimlerdeki örnekleriyle ortaya çıkabiliyor. Baba-oğul çatışmaları bunlardan birisi sayılmaktadır. "Bir çöplükte iki horoz ötmez." atasözü dolaylı olarak buna örnek olarak gösterilebilir. Bu noktaya dikkat çekerken Sancar, baba-oğul ilişkisindeki iktidar mücadelesini vurgular ve baba oğul ilişkilerinin çoğu zaman gerilimli, sevgisiz ve mutsuz bir ilişki olması üzerinde durur (Sancar, 2009: 225). Örneğin "Babayla oğlanın pabucu bir olunca evde kavga eksik olmaz." atasözü sembolik bir şekilde erkek çocuğun, babasının pabucunu giyecek yaşa gelmesiyle yani, ergenlik döneminde güçlenmesiyle ikisi arasında kavganın ve iktidar mücadelesinin eksik olmayacağı mesajını verir. Bu sembolik ifade ise aslında babayla mücadele edebilecek yaşa tarif etmektedir. Babanın genç yaşlarda çocuk sahibi olması oğlunu daha sert bastırmasına sebep olacaktır. Adler'e göre, ebeveynin büyük

ya da küçük çocuğu olmak aile içi güç ve iktidar mücadelesinde farklı kişisel özelliklerin gelişmesine sebep olur (Çınarbaş ve Nilüfer, 2019: 125). Babaların, oğullarının cinsiyet rolleri ve cinsel kimlik gelişiminde önemli bir rol model olarak görüldüğü bilinmektedir. Aile içindeki babanın varlığı ve çocukla kuracağı güvenli ilişkinin, çocuğun sağlıklı bir kimlik geliştirmesi açısından oldukça önemli olduğu vurgulanmaktadır (Yılmaz, 2019: 79). Psikologlar, evde babanın varlığını, oğlan çocuğu için bir rol model almanın temel unsurlarından biri olarak değerlendirmektedir.

2.3. Kadın ile İlgili Atasözleri

Kadın ve dil konusu ele alındığında ilki kadın hakkında kullanılan dil, başka bir deyişle kadını tanımlarken ve betimlerken kullanılan dil; ikincisi de kadının konuşurken kullandığı dil olmak üzere iki alan söz konusudur (Aydınoglu, 2015: 176). Taranan atasözlerinde kullanılan dilin genellikle eril bir söylem taşıdığı görülmektedir. Kadınlara ilgili atasözleri ise çoğunlukla belirli toplumsal beklentilere ve normlara işaret etmektedir. Bu atasözlerinde, genellikle kadınlar üzerine yapılan uyarılar ve tavsiyeler, toplumsal cinsiyet rollerinin güç ve akıl üzerinden şekillendirildiği bir yapıyı yansıtır. Ataerkil toplumda kadın, genellikle akıl ve güç yerine, duyguları, görünüşü ve ikincil bir konum üzerinden tanımlanır. Bu bağlamda, kadınlara yapılan uyarı ve tavsiyeler çoğunlukla toplumun "aklıselim" ve "güçlü" olarak kabul ettiği erkek figürleri tarafından dile getirilir. Örneğin, "Tarlanın taşlısı, kızın saçlısı." atasözünde kadınların nasıl olması gerektiğine dair toplumsal bir norm sunulmaktadır. Burada, kadının toplumsal değerinin, daha çok bir haz ve görünüş nesnesi olarak biçimlendirildiği bir anlayışa gönderme yapılmaktadır. Bu tür atasözleri, toplumsal cinsiyet normlarının ve değerlerinin, kültürel söylemler aracılığıyla nasıl pekiştirildiğini göstermektedir. Butler'in düşüncesine göre, beden in egemen söylemler tarafından inşa edilmesi, toplumsal cinsiyetin yapılandırılmasında önemli bir rol oynar. Bu bağlamda, eril ideolojilerle şekillenen söylemlerde, beden genellikle erkek egemen toplumsal ihtiyaçlara göre biçimlendirilir. Kadın, çoğu zaman doğurganlık, anelik ve haz nesnesi gibi sınırlayıcı kimliklere indirgenerek ikincilleştirilir (Kaylı, 2007: 188). Bu ikincilleştirme süreci, sadece kadınların toplumsal konumlarını değil, aynı zamanda kadınlar arasındaki rekabeti ve patriyarkal yapının etkilerini de ortaya koyar. Kadınlar arasında dahi, patriyarkal söylemler ve yapılar hâkimdir; yani, kadınlar kendi dilini kullanıyor gibi görünseler de, aslında bu dil,

çoğunlukla erkeklerin ve babaların bakış açısını yansıtır. Bu durumda, kadınıla ilgili atasözlerini incelediğimizde, söylemde hâkim olan eril bakış açısını ve patriyarkal söylemi daha açık bir şekilde görebiliriz.

*“Evi ev eden avrat, yurdu şen eden devlet.”,
“Oğlan yetir, kız yetir; ağır yükü sen götür.”
“Halayuktan (cariye) kadın olmaz, gül ağacından odun.”
“Avrat var arpa unundan aş yapar avrat var buğday unundan keş yapar.”
“Ağlarsa anam ağlar, başkası yalan ağlar.”
“Avrat malı kapı mandalı.”,
“Kadın kısmı doğurmalı, doyurmalı, dokumalı.”*

Bu beş atasözünde kadının toplumsal rollerine ve toplumda genellikle kabul gören özelliklerine dair çeşitli göndermeler bulunmaktadır. Kadın, genellikle evi düzenlemek, evin çevresini şekillendirmek, aile bireylerine hizmet etmek ve çocuklara bakmak gibi roller üstlenen, duygusal bir varlık olarak tanımlanır. Kadın sadece annelik ve ninelik şeklindeki iki toplumsal rolde olumlu algılanmaktadır. Her iki statüde de kadın koruyucu, verici ve güvenilirdir (Başaran, 2018: 72). Kadın, ailenin içindeki gizli güç kaynağıdır; ancak bu güç, genellikle erkeklerin kamusal alandaki üstünlüklerini sürdürmelerine hizmet eder (Genç, 2018: 21). Bu bağlamda, kadınlar evin içinde aktifken, erkekler ise genellikle dış dünyada, devlet iktidarı ve toplumsal düzenle ilişkilendirilir. “Avrat malı kapı mandalı.” gibi atasözleri, kadının kazancının bir bereketinin olmayacağını vurgulanmakta ve kadının emeğinin önemsizleştirildiğini göstermektedir. Kadının konumunu ve değerini çoğunlukla ev içindeki işlevine indirgemekte; kadın, adeta evin işleyişi için gerekli bir “araç” olarak görülmektedir. Erkeklik ise, toplumun egemen yapısında güçlü bir figür olarak, genellikle daha yüksek ve geniş bir alanla ilişkilendirilir. Bu tür bir bakış açısını destekleyen “gentry sistemi”, erkeklerin toplumsal yapının temelini yerleşmesini ve kadınların hane içinde, eril otoriteye tabi olmasını pekiştirir (Sancar, 2009: 50).

“Kadının fendi erkeği yendi.” ve “Kadının yüzünün karası erkeğin elinin kınası.” atasözleri, kadının toplumsal ikincilliğini ve toplumdaki çifte standartı yansıtmaktadır. Bu söylemde, kadınların akıl ve strateji konusunda erkeklerden daha üstün olabileceği ima edilse de, bu üstünlük kadının “fendi” üzerinden tanımlanır. Yine de kadının zekâsının ve kurnazlığının, toplumsal normlara

aykırı bir davranış olarak görülmesine yol açar. Bu tür bir söylemde, kadının kurnazlığı, ona karşı dikkat edilmesi gereken bir tehdit gibi algılanır. Kadın ile soğukkanlı zehirli bir hayvan olan yılanla benzerlik kurulması kutsal metinlerde Âdem’in cennetten kovulmasının mürebbsi Havva ile onu yasak meyveyi yemeye teşvik eden işbirlikçi yılan ile başlamaktadır (Balaban, 2019: 189). İkinci atasözü ise, kadının toplumsal olarak nasıl etiketlendiğini ve nasıl değerlendirildiğini gösterir. “Kadının yüzünün karası erkeğin elinin kınası” atasözü, kadının yaşadığı bir olayın toplumsal cinsiyet temelli bir bakış açısıyla nasıl yorumlandığını ortaya koyar. Kadının utanç verici bir duruma düşmesi, toplumda onun namussuzlukla ilişkilendirilmesine neden olabilirken, aynı durumda erkekler “çapkınlık” ya da “cesaret” gibi daha olumlu kavramlarla tanımlanabilir. Geleneksel toplumlarda, erkeklerin çoklu ilişkiler kurabilmesi doğal bir davranış olarak kabul edilirken, kadının namusunu koruması ve vücudunu saklaması beklenir. Bu anlayış, kadının vücut üzerindeki denetimini ve erkekle arasındaki toplumsal gücün dengesini de yansıtır.

“Çocuk seversen beşikte, koca seversen döşekte” atasözü ise kadının toplumsal konumuna dair daha açık bir göndermede bulunur. Kadın, evde, genellikle evin içinde ve çocukla sınırlı bir alanda yer alırken, kocasıyla olan ilişkisi de yine toplumsal olarak belirlenmiş bir alan olan döşekle ilişkilendirilir. Bu atasözü, kadının toplumdaki sınırlı rollerine dair, geleneksel ve patriyarkal bir bakış açısını pekiştirir. Kadınların dışarıda aktif roller üstlenmeleri, genellikle hoş karşılanmaz ve ev içindeki “sınırlı” rollerle tanımlanır ve kadınlığın evdeki geleneksel rol üzerinden sıkıştırılan bir pratikle şekillendiği söylenebilir. Burada, toplumun kadının hareket alanını daraltarak sosyal yaşamda görünürlüğünü azalma çabasında olduğu anlaşılmaktadır. Genel olarak kadının cinsel nesne olarak sunulduğu, fiziksel görünümüne değer verildiği, edilgen ve bağımlı bir biçimde yansıtıldığı (Çer ve Şahin, 2016: 187) kadının toplumsal cinsiyetçi bir anlayış içinde en fazla bağımlı, cinsel nesne, edilgen ve fiziksel olarak çekiciliğini kategorilendiren atasözlerine yönelik yapılan önceki araştırmaların bulgularının birbirine benzer olduğu görülmektedir.

2.4. Erkek ile İlgili Atasözleri

Erkeklik, toplumsal olarak sahip olunan bir özellikten ziyade, belirli sınavlardan geçerek elde edilen bir konum olarak tanımlanır (Sancar, 2009: 48). Erkeklerin akıllı, savaştı ve gerektiğinde ölme ya da öldürmeye razı

bireyler hâline gelmesi, toplumsal erkeklik normlarının bir sınava niteliğindedir. Bu sınava başarıyla tamamlayanlar, “sağlam erkek” olarak topluma kabul edilir. Bu durum, erkeklik kimliğinin ritüelistik bir sözleşmeyle toplumsal düzene bağlandığını göstermektedir (Sancar, 2009: 155). Erkek, bedenini ve fiziksel varlığını, evrensel bir güce ulaşmanın, geleceği inşa etmenin ve toplumsal düzeni temsil etmenin bir aracı olarak simgeler. Akıl, bilgi ve düzen gibi kavramlarla özdeşleştirilen erkek, bu özelliklerini bedeniyle de destekler (Kaylı, 2007: 48).

Atasözleri incelendiğinde, erkekliğin bu toplumsal inşası ve bununla ilişkili krizler açıkça görülmektedir. Örneğin, “Ağalık vermekle, yiğitlik vurmakla.”, “Akıl adama sermayedir.” ve “Er olan ekmeğini taştan çıkarır.” gibi atasözlerinde, erkekliğin çalışkanlık, kazanç sağlama ve ailenin geçimini üstlenme gibi belirli rollere bağlandığı görülür. Bu roller, er olmanın temel kıstasları olarak sunulur. Ancak, bu kıstasları yerine getirememesi durumu, erkek olamama olarak algılanır. Bu algı, erkeklik krizinin temel kaynaklarından birini oluşturur. Bu tür atasözleri, toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden erkekliği dar bir çerçevede tanımlayarak, erkeklerden toplumsal beklentilerin ne denli yüksek olduğunu gözler önüne serer. Erkeklik, yalnızca bireysel bir kimlik değil, aynı zamanda sürekli olarak kanıtlanması gereken bir toplumsal statü olarak şekillenir. Bu da, erkeklik üzerinde sürekli bir baskı yaratır ve erkekleri toplumun belirlediği bu normlara uymaya zorlar. Toplumsal düzende, bu rollerin yerine getirilememesi yalnızca bireysel bir başarısızlık değil, aynı zamanda erkekliğin sorgulanmasına neden olur. Erkeğin güçlü ve baskın olarak verildiği, başarılı ve hırslı olarak kalıplaştırıldığı (Çer ve Şahin, 2016: 187) bu atasözlerine yönelik önceki araştırmanın bulgularının birbirine benzer olduğu görülmektedir.

“Her gün tavuk yaşamaktan, bir gün horoz yaşamak iyidir.”

“Yiğit ekmeğiyle yiğit beslenir”,

“Et kanlı gerek, yiğit canlı.”

“Adam adam, pehlivan başka adam”,

“Er olan ekmeğini taştan çıkarır.”

İncelenen atasözlerinde geleneksel erkek egemen toplumun erkekliği yücelten ifadelerine sıkça rastlanmaktadır. Erkeklik tipi olarak genellikle hegemonik erkekliğin mevcudiyetinden bahsetsek bile bu erkeklik tipi de kendi içerisinde iktidar mücadeleleri verebilmekte ve

kendi içerisinde farklı statülerde konumlanabilmektedir. Atasözleri, erkeklik kavramını güç, çalışkanlık, üretkenlik ve fiziksel dayanıklılık ile ilişkilendirmektedir. Bu söylemler, erkeklerin aile geçimini sağlamak, zorluklara karşı direnç göstermek ve toplumsal statülerini bu niteliklerle kanıtlamak zorunda oldukları bir rol modelini ön plana çıkarmaktadır. Özellikle “Er olan ekmeğini taştan çıkarır” atasözü, erkeklik idealini çalışkanlık ve mücadele etme zorunluluğu üzerinden tanımlarken, “Adam adam, pehlivan başka adam.” ifadesi ise fiziksel gücü ve kahramanlığı, sıradan erkeklikten ayrı bir yere koymaktadır. Çünkü güç ile özdeşleştirilen erkeklik, gücünü pehlivanlık gibi sağlamlık ve cesaret sporları üzerinden veya başka para, mülk gibi toplumsal gösteri araçlarıyla ispat edebilir ve yüksek bir statüde konumlanabilir (Sancar, 2009: 154). Bu atasözlerinde, erkeklere biçilen rollerin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda fiziksel ve ahlaki boyutları da içerdiği dikkat çekmektedir. Bu anlayış, ataerkil yapıların erkeklik üzerindeki beklentilerini meşrulaştırmakta ve bireysel özellikleri toplumsal rollere indirgemektedir.

“Adam adamdır olmasa da pulu, eşek eşektir atlastan olsa çulu.”

“Adamın kötüsü olmaz, meğer züğürt ola.”

“Yükün ağırlını erkek deveye yüklerler.”,

“Er erden biter, tohum yerden.”

“Tavuk yumurtlar, horoz zora düşer.”,

“Er ölür, adı kalır.”

Bu iki örnekte ise ideal bir eril beden-güçlü beden ifadesini çıkarıp erkekler arasında bir statü farkının mevcudiyetinden bahsedebiliriz (Sancar, 2009: 245). Ekonomik duruma işaret eden bu atasözlerinden ilki “adam” olabilmekle pula sahip olmak arasında bir ayrıma giderken; ikincisi tam tersine sadece ekonomik durumu iyi olmayan adamı “kötü adam” olarak nitelemektedir. Bir erkeğin ilk olarak “erkek” olma ve toplumsal olarak kabul edilen erkeklik normlarına uyması beklenir, daha sonra ise babalık rolü bu erkekliğin üzerine eklenir (Bayraktar, 2018: 191). Bu, erkeklerin hem toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirme biçimlerinin hem de babalık rollerinin nasıl sıkı bir şekilde birbirine bağlı olduğunu gösterir. Erkeklik, ekonomik güç ve iş gücü üzerinden tanımlanırken, babalık da bu çerçevede sonradan hak edilen bir şeydir, böylece duygusal, bakım verici ve içsel boyutlar genellikle göz ardı edilir. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve cinsiyet normlarının nasıl hem kadınlar

hem de erkekler üzerinde baskı oluşturduğunu gösterir. Ataerkil toplumlarda erkekliğin güç, yiğitlik ve prestij ile özdeşleştirildiğini, bu nedenle erkeklerin daha sert bir yapıya sahip olduğunu vurgular. Yiğitlik erkeğin onur ve cesaretini simgelerken, onun öldükten sonra bile “namı” devam eder. Yaşlanan erkek değeri azalmaz bilakis daha bir kabul ve saygı görür (Küçük, 2003: 223).

2.5. Erkek-Kadın İlişkisi ile İlgili Atasözleri

Kadınlık ve erkeklik, toplumsal düzende ancak birbirine gönderme yapılarak kurulan karşıtlıklarla inşa edilen kavramlardır. Erkek-kadın ilişkisine baktığımızda, erkeklerin “şerefi” ile kadınların “utancı” arasında karşılıklı işleyen bir normlar alanının mevcut olduğunu söyleyebiliriz (Sancar, 2009: 181). Bu normlar alanı, kadınlar ve erkekler arasında ritüelistik bir toplumsal sözleşmeyi ifade eder. Bu sözleşmede, kadınlar genellikle ev içi rollerle sınırlanarak, duygusallıkları, güçsüzlükleri ve pasif oluşları nedeniyle ikincil konuma itilirken; erkekler, güçlü, kahraman, akıllı ve kavgacı bir varlık olarak toplumsal üstünlüğe sahip olarak konumlandırılmaktadır. Erkeklerle, bu güç temsiliyle kadınları koruma ve onların “bekçiliğini” yapma görevi yüklenir. Bu durum, sadece erkekler tarafından değil, aynı zamanda kadınlar tarafından da onaylanmaktadır. “Arpayı taşlı yerden kızı kardaşlı yerden” sözünde erkek kardeşi olan bir kadının daha makbul görüldüğünü ifade eder, çünkü böyle bir kadının korunaklı bir ortamda yetiştiği ve erkeğe hizmet etmeyi öğrendiği düşünülür (Akbalık, 2013: 84). Erkekler, toplumsal sistemin kendilerine sunduğu üstün konumdan faydalanarak avantaj elde etmekte ve daha fazla söz hakkına sahip olmaktadır. Kadınlar ise, patriarkal yapı içinde kendilerine düşen “pay”ı almayı hedefleyerek, kadınlar arası mücadelede daha yüksek bir statü elde etmeyi amaçlarlar (Sancar, 2009: 17). Bu durum, kadınlık ve erkeklik rollerinin hem bir mücadele alanını barındırdığını hem de aynı iktidar kaynağından beslendiğini ortaya koymaktadır. Bu toplumsal düzen, erkeklerin evin geçimini sağlayan, dış dünyada etkin ve daha üst düzey bir statüye sahip bireyler olarak kabul edilmesine dayanır. Aynı zamanda, kadınlar ise bu düzen içinde, erkeğin sağladığı kazancı “yetirme” görevini üstlenirler. “Erkek getirmeyi, kadın yetirmeyi bilmeli” atasözü, bu anlayışı açıkça özetlemektedir. Bu atasözü, toplumsal cinsiyet rollerini destekleyen normların ve pratiklerin ataerkil sistem içinde nasıl yerleştiğini gösterir. Kadın, evdeki olanakları tek başına yönlendiren ve bu kaynakları en verimli şekilde kullanmaya çalışan bir figür olarak sunulur. Bu, kadının yalnızca ev içindeki

bakım ve duygusal rolünü değil, aynı zamanda evin ekonomik işleyişindeki “görünmeyen liderliğini” de yüceltir (Genç, 2018: 21). Erkek, toplumsal başarı ve üretimle ilişkilendirilirken, kadın bu başarıyı tamamlayan bir hizmet aracı olarak görülür. Böylece, her iki cinsiyet de mevcut düzeni hem yeniden üretmekte hem de bu düzenin sınırları içinde hareket etmektedir. Cinsiyetler arasındaki farklılaştırma, kadınlar ve erkeklerin toplumda farklı ama bir o kadar da birbirlerini tamamlayan roller üstlenmeleridir. Bu, her iki cinsin de kendi benzersiz katkılarıyla topluma zenginlik katması anlamına geliyor (Uluscu, 2023: 238). Bunu ele alan diğer atasözleri ise şunlardır:

“Avradı eri saklar, peyniri deri.”

“Erkek sel, avrat göl.”

“Kadının şamdani olsa mumunu dikecek erkektir.”

“Karı koca arasına girilmez.”

“Dişi köpek kuyruğunu sallamayınca, erkek köpek ardına düşmez.”

Bu atasözleri, erkeğin aktif, koruyucu ve sahip çıkan bir pozisyonda konumlandırıldığını; kadının ise pasif, korunmaya muhtaç ve erkeğe ait bir varlık olarak görüldüğünü göstermektedir. Örneğin, “Avradı eri saklar” atasözü, kadının erkeğe ait bir varlık olarak kabul edilmesinin bir sonucu olarak, erkeğin kadını “saklama” ve koruma görevini üstlendiğini ifade etmektedir. Bu söylem, kadının birey olarak varlığını değil, erkeğin mülkü olarak toplumsal yerini vurgular. Kadının eğlenceli ve cilveli olması gerektiği yönündeki ifadeler, onun yalnızca ev içinde değil, eşyle kurduğu romantik ilişkide de belirli duygusal ve bedensel performanslar sergilemesini gerektiren bir beklentiyi gösterir (Okroy, 2015: 97). Bu tür beklentiler, feminist literatürde kadının nesneleştirilmesi ve erkek merkezli arzulara hizmet edecek biçimde kodlanması olarak eleştirilir. Benzer şekilde, “Horoz kadar eri olanın, harman kadar yeri olur.” ve “Kadının şamdani olsa mumunu dikecek erkektir” atasözü, erkekliğin üretkenliği ve aktifliği ile kadınlığın pasifliği arasında bir karşıtlık kurar. Burada, kadın pasif bir nesne olarak tanımlanırken, erkek aktif, yaratıcı ve hareket eden bir özne olarak yüceltilmektedir. Bu bakış açısı, libidinal bir anlamla da ilişkilendirilebilir; kadının cinsellikte ve genel olarak toplumsal yaşamda pasif bir konumda, erkeğin ise aktif bir rolde olduğu varsayılmaktadır (Irzık ve Parla, 2004: 26). Özellikle ekonomik temelli otorite ilişkilerinin varlığı açıkça görülmekte ve kadınların erkek merkezli

bir şekilde tanımlandığı anlaşılmaktadır. Bu atasözü, kadınların statülerinin, bireysel başarı ya da niteliklerinden ziyade kocalarının statüsüne bağlı olarak değerlendirildiğini yansıtmaktadır. Bu durum, ataerkil toplumsal yapıların ekonomik güç ve statüyü erkekler üzerinden meşrulaştırdığını ve kadınların konumunu ikincilleştirdiğini göstermektedir (Yılmaz, 2019: 80).

Atasözlerinde yer alan bir diğer örnek olan “Kötü söyleme eşine, zehir katar aşına” ifadesi, erkeğe yönelik bir uyarı niteliğindedir. Bu atasözü, kadının toplumsal olarak daha pasif bir rol üstlenmesine rağmen, kurnazlıkta erkekten üstün olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Kadına yapılan bir haksızlık ya da kötü davranış, kadının dolaylı yoldan ve ince bir şekilde misilleme yapmasıyla sonuçlanabilir. Bu bağlamda, yemek yapma ve hazırlama gibi ev içi rollerin kadınlara atfedilmesi, kadının tepkisinin de bu roller üzerinden şekilleneceği varsayımını beraberinde getirir. Dolayısıyla, erkeğin söz konusu uyarıyı dikkate alarak kadına karşı daha dikkatli davranması gerektiği ima edilmektedir. Bu atasözleri, toplumsal cinsiyet rollerinin hem erkeklik hem de kadınlık için nasıl dar bir çerçevede tanımlandığını ve bu rollerin ataerkil yapı içerisinde nasıl yeniden üretildiğini göstermektedir. Erkek, aktif, sahip çıkan ve güçlü bir figür olarak yüceltilirken; kadın, pasif, korunması gereken, fakat aynı zamanda kurnaz ve dolaylı bir şekilde tehlikeli olarak tasvir edilmektedir. Bu söylemler, erkek ve kadın arasındaki ilişkide güç dengesinin nasıl kurulduğuna ve patriyarkal sistemin bu ilişkiler üzerinden nasıl pekiştirildiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

2.6. Evlenme Çağı ve Süreci ile İlgili Atasözleri

Atasözleri ve deyimler, kadın için evliliğin kaçınılmaz ve zorunlu bir aşama olduğunu vurgulamaktadır. Kadının hayatı, büyük ölçüde evlilik ekseninde tanımlanırken, bu süreçte onun kendi tercihinden çok ailesinin ve toplumun kararları ön plana çıkmaktadır (Özkan ve Gündoğdu, 2011: 1440). Kız çocuğunun aile içinde evlilik için eğitildiği vurgusunu yapan James (2010), isabetli bir yere değinmiştir. Çünkü birazından bahsettiğimiz gibi eş olan “ideal” kadın; ev içindeki işleri yapmakla görevli olan, ev dışında erkek kadar sosyal çevresi olmayan, pasif ve duygusal olan, konumuz itibarıyla belki de en önemlisi ideal kadın imajına sahip olabilecek kız çocukları yetiştirmekle görevli olan bir annedir. Anne, ev içi işleri ve ideal kadınlık ile ilgili gerekli rolleri öğrettikten sonra kız ço-

cukları artık evlenebilir yeterliliktedir. Günümüze oranla çok erken sayılabilecek bir yaşta da olsa kız çocukları evlendirilmektedir. Aile reisi ve bekçi olan erkekler ise kız çocuklarının genellikle hem kendi istedikleri-uygun gördükleri kişilerle hem de erken yaşta evlenmesi gerektiği düşüncesine sahiptirler. Çünkü yukarıda bahsettiğimiz gibi “erkeğin namusu” bakımından kız çocuk bir tehlike arz etmektedir ve muhtemelen ekonomik olarak evin giderinde düşme olacaktır. “Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya kaçır ya zurnacıya” atasözü buna örnek olarak verilebilir. Bu konuya örnek olabilecek atasözleri ise şu şekilde sıralanabilir:

*“Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır.”,
“Bekâr gözüyle kız alınmaz.”*

“Kız beşikte (kundakta), çeyiz sandıkta.”,

“Tarlayı düz al, kadını kız al.”

“Kız kucakta, çeyiz bucakta.”,

“Komşu kızı almak, kalaylı tasta su içmek gibidir.”

“On beşinde kız, ya erde gerek ya yerde”.

Halk dilinde tabiri caizse kız çocuğuna yapılacak –özellikle maddi– yatırımların gereksiz olduğu, kız çocuğunun “el evine gideceği” düşüncesiyle bu tür yatırımların “ele yapılmış” olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu bağlamda, kız çocuğuna yapılan yatırımların “ölü yatırım” olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Bu bakış açısı, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştiren, kız çocuklarının bireysel ve ekonomik değerini göz ardı eden ataerkil söylemin bir yansımasıdır (Yılmaz, 2019: 76). Ayrıca kız çocuğunu erken yaşta evlendirmek düşüncesinin dayandığı bir başka nokta ise evlilik ilişkisinin bir tür güç elde etme aracı olarak kullanılmak istenmesidir. Buna ise şu atasözlerini örnek verebiliriz:

“Tarlayı taşlı yerden, kızı kardaşlı yerden”,

“Kadın var ev yapar, kadın var ev yıkar.”

“Bez alırsan Mısır’dan, kız alırsan asilden”,

“Erkek fedakâr kadın cefakâr gerek.”

“Avrat nikâhla, tarla tapuyla zapt olunur.”

Geleneksel geniş ailelerde kadın ve erkek işleri birbirinden keskin çizgilerle ayrılır. Daha sonra bu ayrılan çizgilere dayanarak cinsiyetlendirilmiş ilişkiler, mekânlar, ritüeller ve bunlar gibi birçok şey tasarısı oluşturulmuştur. Evlilik süreci de bunların en önemlilerinden

biridir. Evlilik sürecinde kadından beklenen ve gerekli görülen en önemli şeylerden biri onun çocuk doğurması olduğu için kadına bu noktada biyolojik bir anlam yüklenir. Atasözlerine göre nikâh ve evlilik, bir kızın ileride başıboş bir doğurganlığını önlemek ve sahihsiz çocukları önlemek maksadıyla da gereklidir (Tekin, 2023: 554). Bu bağlamda kadın, çocuk doğurmadığı için paternalist bir ailede dışlanabilir. Kadın her zaman kocasının çıkarıp atabileceği bir gömlek gibi terk edilebilir ve kolay boşanılabilir bir durumdur. Kadının erkek çocuk doğurması övünmesinin bir gerekçesi olarak kabul edilirken kız çocuk doğurması erkek çocuk kadar övünç gerekçesi görülmez. Kadının çocuksuz olması kısırlık ve bereketsizlik olarak görüldüğünden hoş karşılanmaz (Küçük, 2003: 220).

“Gelin eşikte, oğlan beşikte.”

“Yiğit gölgesi söğüt gölgesi.”

“Gelinin dini yok, kaynananın imanı.”

“Oğlan olduğu yere, gelin geldiği yere.”

Connell’in çizdiği hegemonik erkeklik ve onun etrafında çevrelenen erkeklik ve kadınlık tipleri bir ağ yapısını oluşturmaktadır. Connell’a göre (1988) farklı erkeklik ve kadınlık tipleri arasında iktidar mücadelesi yaşanabilir. Hegemonik erkeklikten patriarkal pay alan erkeklik kadar kadınlık tipleri var olabilir. Bunun yanında aynı erkeklik ve kadınlık tiplerinde bulunan kişiler de iktidar mücadelesi verebilir. Ataerkil iktidar düzeni içerisinde zayıf bir konumda bile olsa bu tip bireyler mümkün olduğunca maksimum güce hâkim olmak için bu düzenin sıkı savunucusu hâline gelebilirler. Bununla ilgili en çarpıcı örneği görümce-gelin-kaynana ilişkileridir. Erkeğin ailede baskın bir rolünün olduğunu kabul eden gelin ve kaynana, erkeğin gücünden gelen bu patriarkal payı kapmak için bir mücadeleye girişebilirler. Öne çıkarılmış kadınlık diye nitelendirilen bu kadınlık tipi hegemonik erkeklik üzerinden kendini sınıflandırarak üst konumda bulunmayı amaçlar (Sancar, 2009: 18). Bu mücadeleye iki önemli örnek verilebilir:

“Kaynana pamuk ipliği olup raftan düşse gelinin başını yarar.”

“Kaynana öcü, oğlu cici.”

“Kızlar evlenmeyi bir şey sanmış; vardıği günden usanmış.”

Evliliğe dair kullanılan ifadelerde erkek ve ailesinin etkin olduğu, kadının ise edilgen bir konumda bu-

lunduğu görülmektedir. “Kız isteme” ve “kız alma” gibi ifadeler, kadının evlilik sürecinde pasif bir konumda yer aldığı gösterir. Erkek çocuğu ise alan-elde eden, kaçırın, sahip olan konumdadır (Özkan ve Gündoğdu, 2011: 1140). Erkek eş seçiminde ve evlilikte büyük bir özgürlüğe sahiptir. Erkek eşini seçerken, evlenirken ya da boşanırken isteği her şeyi yapabilirken kadın bu konuda bir tercih hakkı hemen hemen yoktur (Genç, 2018: 26). Büyüklerin kararlarına uymak ve kendine uygun görülen erkekle evlenmek zorundadır. Büyüklerin kararına uymayan kızın kaçmaktan başka bir çaresi yoktur. Bu ataerkil düzene boyun eğmeyen kıza düğün yapılmaz. Hem toplum hem kendi ailesi tarafından dışlanır. Bu yönlerden kız çocuk üzerinde, bir tahakküm kurulup denetlenmesi tavsiye edilirken erkek çocuğun serbest olduğu görülmektedir. “Oğullu ben doğurdum ama gönlünü ben doğurmadım.” atasözü buna örnek gösterilebilir. Bu metin, anne ile oğul arasındaki güçlü bağa ve annenin erkek çocuğuna duyduğu özel ilgiye dikkat çeker. Annenin oğluna olan düşkünlüğü, evlilik sonrasında gelinle arasında gerilimlere yol açabilir. Bu durum, kayınvalide ve gelin arasında yaş ve konum farkına dayalı bir hiyerarşi oluşturur. Kayınvalide, yaş ve deneyim nedeniyle idareci ve hükmedici bir rol üstlenirken, gelin daha çok itaat eden konumda görülür. Bu ilişkilerdeki güç dinamikleri, toplumsal normlara ve geleneksel aile yapılarına dayanır. “Oğlan anası kapı arkası, kız anası minder kabası.” Erkeklerin anneleri (kaynana) genellikle gizemli, kapalı ve güç sahibi figürler olarak tanımlanırken, kadınların anneleri (gelinlerin anneleri) daha açık ve sosyal olarak daha rahat bir imajla tanımlanır. Bu, toplumsal olarak kadınların farklı roller üstlendiğini ve kadınlık kimliğinin, anne olma biçimine göre farklı şekillerde yorumlandığını gösterir. Oğlan annesi, daha muhafazakâr, geleneksel bir gücü temsil ederken, kız annesi toplumsal olarak daha kabullenilen ve sosyal hayatla daha entegre bir figürdür.

Şunu da belirtmek gerekir ki kız çocuğunun evlilik çağı ve süreci hakkında erkek çocuğa oranla daha çok sayıda atasözü bulunmaktadır. Bu durum şu nedene bağlanabilir; geleneksel Türk toplumunda kız çocuk evlendirilmeye müsait olarak görülebilmekte, erkek ise genel olarak ilerleyen yaşlarda ancak güç kazanmak şartıyla evlendirilmektedir. “Uzaktan alma düveyi alır gider boğayı.” Bu ifadesi, bir erkeğin başka bir şehirden veya bölgeden bir kadımla evlendiğinde, kadının yetiştiği kültürel ve sosyal ortamın ve yardımlaşmanın etkisi altında zamanla erkeğini gönüllü şekilde kendi memleketinden kopararak

kadının memleketine yakın bir yere yönlendirebileceğine işaret etmektedir. Bu ailenin veya grubun (köyün) değerli kaynaklarını (düve ve boğa sembolleriyle) alıp götürdüğü bir durumu temsil eder. Bu, coğrafi uzaklık, iletişim zorlukları ve kültürel farklılıklar nedeniyle ortaya çıkan güç dengesizliklerini ve manipülasyonu gösterir. Bu durum, evliliklerin yalnızca bireysel değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel sonuçlar doğuran bir kurum olduğunu ortaya koymaktadır. Yeri geldiğinde kadının, toplumsal bağlar ve ailevi ilişkilerde aktif bir rol oynayarak eş üzerinde ve erkeklerin yaşam mekânları ve sosyal ilişkileri üzerinde belirleyici yönlendirici bir etkiye sahip olabileceği fikri bu atasözünde vurgulanmaktadır.

Sonuç

Atasözleri ve özdeyişler, toplumsal cinsiyet açısından incelendiğinde, toplumsal yaşantıların ve bu yaşantılara dair kabullerin izlerini taşıdığı söylenebilir. Bu söylemler, toplumsal rollerin cinsiyetlere göre nasıl dağıtıldığını ve bu dağılımın mesajını açıkça ortaya koymaktadır. Türk atasözleri ve özdeyişlerinde, eril cinsiyetin yüceltildiği, kamusal alanda aktif bir şekilde yer aldığı; dişil cinsiyetin ise ikincil konuma itildiği ve özel alanla, yani ev içi yaşamla sınırlandırıldığı anlaşılmaktadır. Kadın, bu söylemlerde farklı kimlikler içinde ele alınmakta; “ana,” “eş,” “kaynana,” “gelin,” “görümce,” “elti” gibi rollerle toplumsal düzende konumlandırılmaktadır. Ancak bu kimlikler içinde en fazla öne çıkarılan roller, kadının “ana,” “eş” ve “ev kadını” olarak tanımlandığı konumlardır. Bu roller, kadınların yaşamlarının sınırlarını belirleyen toplumsal beklentilere işaret ederken, aynı zamanda ataerkil düzenin kadın üzerindeki denetimini ve kadınlık normlarını yeniden üretmektedir. Ataerkil toplumlarda bir kadın için en ideal ve sağlıklı pozisyon analıktır. Atasözleri, nesiller boyunca aktarılan kolektif öğretiler olup, toplumun değerlerini, beklentilerini ve normlarını kodlayan kısa ve özlü ifadelerdir. Bandura'nın kuramına göre çocuklar, sosyal düzeni her an gözlemleyerek ve tekrar ederek içselleştirirler.

Atasözleri ve özdeyişlerdeki bu söylemler, kadınların birey olarak özerk varlıklarından çok, aile içindeki konumlarına vurgu yapmakta; onları, erkeklere ve aile kurumuna bağlı varlıklar olarak betimlemektedir. Bazı atasözleri ve deyimlerde, kadının kendi isteğiyle evlenmesi mümkün olmadığından, evlilik için babadan izinsiz kaçma durumunun bir çözüm yolu olarak sunulduğu da görülmektedir. Bu tür ifadeler, toplumda evliliğin yalnız-

ca aile büyükleri tarafından onaylandığında meşru kabul edildiğini gösterir. Evlilik sonrası ancak erkek çocuk doğuran kadının statüsü yükselmektedir. Kadın, gerektiğinde susmalı, aile içinde yaşananları kimseye anlatmamalı ve erkeği ile birlikte tüm zorluklara göğüs gerebilmelidir. Erkeğe ise baba, aile reisi, oğul, ağa gibi farklı kimliklerden bakıldığında; baba ve aile reisi rolü öne çıkmaktadır. Erkek, gerektiğinde; yiğit olabilmeli, vurup kırabilmeli ve aile reisliğine soyunabilmelidir. Erkek çocuk, babasının izinden gitmeli, onun mesleğini sürdürmeli ve aile ismini devam ettirmelidir. Bu anlayış, “sosyal öğrenme kuramı” çerçevesinde bakıldığında, toplumsal cinsiyet rollerinin nesilden nesile aktarılmasının önemli bir aracı olarak değerlendirilebilir. Bu betimlemeler, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kültürel boyutta nasıl normalleştirildiğini ve pekiştirildiğini gösteren önemli bir veridir. Doğrusunun bu olduğu inancı çocuklara yerleştirilerek, sonraki nesillerin de bu rollere göre eğitilmesi üzerinden kültürel cinsiyet rollerinin yeniden üretiminde süreklilik sağlanmaktadır. Toplumsal düzen, toplumsal yapının temelinde yer alan ayrışmalar aracılığıyla zihinlere yerleşmektedir. Bu ayrışmalar, kültürel yapıtlar, aile, eğitim, din gibi toplumsal kurumlar, dilsel betimlemeler ve cinsel yargılar yoluyla bireyler tarafından içselleştirilerek bir gerçeklik hâline gelmektedir.

Sonuç olarak, atasözlerinin büyük ölçüde cinsiyetçi bir söylem içerdiği ve erkek egemenliğini pekiştiren bir anlatım sunduğu görülmüştür. Atasözlerinde, kadın-erkek arasındaki ilişkiler, kadınların ve erkeklerin kendi aralarındaki dinamikler ile aile kurumunda şekillenen toplumsal cinsiyet ilişkilerinin biyolojik cinsiyete dayandırılarak aktarıldığı söylenebilir. Toplumsal cinsiyet düzeni, kadınları ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak erkeğe bağımlı bireyler olarak yetiştiren bir sistem oluşturmuştur. Bu sistemde kadın, hayatını yönlendirmek, kararlarını almak ve bireysel özgürlüğünü kazanmak yerine, bir erkek tarafından korunmayı, kollanmayı ve yönlendirilmeyi bekler. Bu anlayış, ataerkil düzenin sürekliliğini sağlamaya yardımcı olan söylemler ve pratikler aracılığıyla beslenir. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kültürel bir miras olarak nesilden nesile aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Türk atasözlerinde erkeğe kıyasla kadına yönelik oldukça fazla ve ayrıntılı betimlemeler bulunması; Türk toplumunun kadınlığı her yönden ince eleyip sık dokuyarak belirlemeye çalışmasına rağmen erkek özellikleri ve rollerini belirlemede aynı derecede titizlik sergilemediğinin göstergesidir.

Kaynakça

- Akbalık, E. (2013). Türk atasözlerinde cinsiyet algısı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 81–90.
- Aydinoğlu, N. (2015). Kadın ve dil. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 217–230. <https://doi.org/10.12780/uusbd.79826>
- Balaban, T. (2019). Âdem ile Havva ve yasak meyve arketipi: Metinlerarasılık bağlamında tabunun anlatıda izdüşümü. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 46, 175–195. <https://doi.org/10.21563/su-tad.855802>
- Başaran, U. (2018). Atasözlerinde kadın algısı. *Türk halk edebiyatı* (ss. 65–74). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Bayrakdar, S. (2018). Toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden sembolik şiddet: Türk atasözleri ve deyimlerinde annelik-babalık cinsiyet rollerinin kültür kodlarına dayalı bir inceleme. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 4(5), 178–194.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril tahakküm* (B. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Beauvoir, S. (2019). *İkinci cins* (G. Savran, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Bozkurt, V. (2011). *Değişen dünyada sosyoloji: Temeller, kavramlar, kurumlar*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Connell, R. (1988). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. İstanbul: Ayrintı Yayınları.
- Çer, E., & Şahin, E. (2016). Türkçenin sözcük varlığını yansıtan atasözleri ve deyimlerde toplumsal cinsiyet. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(9), 1308–2140. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.9632>
- Çınarbaş, D. C., & Nilüfer, G. (2019). Adler ve Sulloway'ın doğum sırası kuramları ve görgül bulgular ile ilgili bir derleme. *DTCF Dergisi*, 59(1), 125–151. <https://doi.org/10.33171/dtcfdergisi.1044578>
- Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk dünyası ortak atasözleri sözlüğü*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Genç, H. N. (2018). Atasözlerinde toplumsal cinsiyet algısı olarak kadın. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 24(19), 13–34. <https://doi.org/10.22559/folklor.219>
- Günindi Ersöz, A. (2010). Türk atasözleri ve deyimlerinde kadına yönelik toplumsal cinsiyet rolleri. *Gazi Türkiyat*, 6, 167–181.
- İrzık, S., & Parla, J. (2009). *Kadınlar dile düşünce: Edebiyat ve toplumsal cinsiyet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- James, S. (2010). *Cinsiyet, ırk, sınıf: Kadınlardan yeni bir perspektif*. İstanbul: BGST Yayınları.
- Kaylı, D. Ş. (2007). *Kadın bedeni ve özgürleşme*. İzmir: İlyaz İzmir Yayıncılık.
- Köysüren, A. Ç. (2013). *Kültürel ve dini algıda toplumsal cinsiyet*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Küçük, S. (2003). Cinsiyet ayrımlı atasözlerinde kadın ve erkek kimliği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 213–226.
- Okray, Z. (2015). Türk atasözleri ve deyimlerinde kadın imgesi. *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 93–102.
- Özkan, B., & Gündoğdu, A. E. (2011). Toplumsal cinsiyet bağlamında Türkçede atasözleri ve deyimler. *Turkish Studies*, 6(2), 1133–1147. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.2653>
- Punch, K. F. (2014). *Sosyal araştırmalara giriş: Nicel ve nitel yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız iktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Tathoğlu, S. S. (2021). Öğrenmeye sosyal-bilişsel bir bakış: Albert Bandura. *Sosyoloji Notları*, 5(1), 15–31.
- Tekin, F. (2023). Türk dünyası atasözlerinde toplumsal cinsiyet: “Kadın”, “Erkek”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi (TDİD)*, 23(2), 543–572. <https://doi.org/10.32449/egetid.1345814>
- Uluscu, G. (2023). Türk atasözlerinin çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramına göre incelenmesi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, 235–244. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1286788>
- Ünver, M. (2005). Müslüman-Türk Anadolu insanının eğitim ve öğretiminde köy odalarının rolüne folklorik bir bakış. *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(19), 71–92. <https://doi.org/10.17120/omuid.16743>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, A. B. (2019). Türk atasözleri ve deyimlerinde toplumsal cinsiyet algısı: Türk atasözleri ve deyimlerinin “cinsiyetçi” roller üzerinde etkileri. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 69–90. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2019.85>